

Het oudste woonerf van Den Haag

Het is alweer 40 jaar geleden dat het eerste woonerf in Den Haag in gebruik werd genomen. Op 12 juni 1976 kreeg de 2e De Riemerstraat, tussen Elandstraat en Vondelstraat, deze status. Te omschrijven als een voetgangersgebied waar voertuigen zijn toegestaan mits die niet harder rijden dan 15 km/h, en waar de verblijfsfunctie voorrang heeft. Aanleiding om die straat eens nader te bekijken.

Er is veel groen, dat door de bewoners wordt onderhouden, en de bijzonder hoge voordeuren trekken meteen de aandacht. Maar dat is niet alles. Het is ook een straat met geschiedenis.

Woonerf 2e De Riemerstraat
Foto Jurjen Keuning

Tot 1923 bestond er slechts één De Riemerstraat, vernoemd naar de Haagse geschiedschrijver mr. Jacob de Riemer (1676-1762). Door de aanleg van de Vondelstraat, die de bereikbaarheid van het centrum moest vergroten, werd de straat verdeeld in een 1e en 2e De Riemerstraat.

In de 1e De Riemerstraat staat een charmant kerkje uit 1868 van de Katholieke Apostolische Gemeente.

In de 2e De Riemerstraat ligt een hofje verscholen. Tot 1850 was een deel van het Zeeheldenkwartier nog in gebruik bij tuinders, die er groenten verbouwden en bloemen teelden. Een rijtje tuinderswoningen is blijven staan en door de stadsvernieuwing omsloten door woningen, waardoor zo het hofje ontstond.

In 1898 noemt een gemeentelijke onderzoeksrapport de huizen in dit hofje "voor afbraak uiterst geschikt". Maar de zeven huisjes staan er nog altijd, in een rijtje aan een smal pad.

Hofje 2e De Riemerstraat
Foto Martin Snuverink

Honderd jaar voordat de straat de woonerfstatus kreeg woonde hier de eerste Nederlander met een auto. Fotograaf Adolphe Zimmermans had een Benz Victoria aangeschaft, nadat aan hem door het gemeentebestuur een vergunning was verleend om een mobiel zonder paard te rijden. Ook kreeg hij toestemming om een soort stenen kast buitenshuis te metselen voor het bewaren van benzine.

In 1913 vestigde de kunstschilder Pierre Stordiau zich in het hofje. Deze baarde opzien in de buurt door altijd gekleed te gaan in een zwarte overjas, zwarte flambard met pellerini (een korte cape) waaronder donker haar tot op de schouders. Erbij een zwarte lavalère (gestrikte das met breed uitlopende einden, genoemd naar de maîtresse van Lodewijk XIV) en een ebbenhouten wandelstok met zilveren knop. Ook zijn vrouw ging steeds in het zwart gekleed. Zij droeg een zogenoemd polkakapsel met zwarte baret.

De bewoners zijn nog steeds trots op hun straat. Iedere eerste zaterdag van de maand wordt er door de bewoners gezamenlijk geveegd. Deze traditie is in 1994 door de gemeente beloond met de Gulden Klinker en is in 2008 opgevolgd door de Platina Klinker.

Dat het concept 'woonerf' populair is geworden, mag blijken uit het feit dat in de Canadese steden Montreal en Ottawa inmiddels ook woonerven naar Nederlands idee zijn ingericht, zelfs inclusief de Nederlandse benaming 'woonerf'.

Escamp, het grootste stadsdeel van Den Haag

Eeuwenlang zijn de Escamppolders het werkterrein van Loosduinse boeren en tuinders geweest. In de jaren twintig van de vorige eeuw werd dit gebied echter bouwgrond voor het sterk groeiende Den Haag. Toen ontstonden de wijken Leyenburg, Rustenburg en Oostbroek. Na de oorlog verrezen in het kader van de 'wederopbouw' de wijken Moerwijk, Morgenstond, Bouwlust en Vrederust. Die wijken ontleen hun naam veelal aan een boerderij of buitenplaats.

Veel later werd de laatste wijk van het stadsdeel gebouwd, de Vinex-locatie Wateringse Veld (waarover meer in het volgende nummer van dit blad). Daarmee werd Escamp het Haagse stadsdeel met de meeste inwoners, nu ongeveer 120.000.

De vooroorlogse wijken en het Zuiderpark

In de structuur van Rustenburg en Oostbroek en voor een deel ook Leyenburg is de invloed van Berlage nog te bespeuren. Het stadsbeeld wordt bepaald door gesloten bouwblokken, binnentuinten, pleinen en diagonale verkeerswegen. Het gebied is dichtbebouwd met eengezinswoningen en vooral portiekwoningen, die veelal particulier bezit zijn. De wijken werden destijds gebouwd voor de wat beter gesitueerde arbeidersklasse en hebben zich in de loop van de tijd ontwikkeld tot multiculturele wijken.

Gelukkig had Berlage in de omgeving van al deze woningen in zijn ontwerp uit 1908 ook een groot stadspark gepland, het Zuiderpark. Dit werd tussen 1923 en 1936 aangelegd; in de crisistijd was het een werkverschaffingsproject. De kern van het park bestaat uit een grote vijver en speelweiden. Daaromheen zijn er andere, bijna zelfstandige parken met educatieve en sportieve voorzieningen. Het park is de grote groene long van dit dichtbevolkte deel van de stad en wordt door omwonenden volop gebruikt.

Wederopbouwwijken, bijvoorbeeld Morgenstond

Na de oorlog was Dudok de stedenbouwkundige van Den Haag. Hij heeft de structuur bepaald van de wederopbouwwijken van Den Haag Zuidwest. Geen gesloten bouwblokken meer, maar stroken gebouwen die in het openbare groen staan.

Dudok in Morgenstond - strokenbouw in het groen

Verkeerswegen deelden de wijk op in buurten. De woningen werden vooral gebouwd door woningbouwcorporaties; de gemeente voerde de regie. Van de naoorlogse Haagse wijken is Morgenstond wat bouw betreft het meest homogeen. Langs de doorgaande routes kent Morgenstond een vrijwel gesloten randbebouwing van vier lagen; de invulling van de buurten is meer open. De eerste huizen stammen uit 1951. Aanvankelijk wilde men 7.700 woningen bouwen in Morgenstond, maar het werden er 9.200. Daardoor kwamen er minder eengezinswoningen, werden de woningen kleiner en kwamen er meer gebouwen met vier i.p.v. drie bouwlagen.

Maartensdijk na renovatie, bij Hengelolaan

De wijkvoorzieningen werden geconcentreerd in het winkelcentrum aan de Leyweg, maar er waren ook buurtwinkels op pleinen. Morgenstond was in 1958 zo goed als voltooid.

Op luchtfoto's is Morgenstond een monotone wijk met stroken gebouwen die naast elkaar en haaks op elkaar staan in het groen. Er zit geen enkele verrassende kromme of schuine lijn in. Wie over de voetpaden tussen de gebouwen door loopt, krijgt een ander beeld. Dan is het een afwisselende groene wijk met leuke doorkijkjes en bovendien op veel plekken sculpturen en schilderijen aan gevels en beelden in tuinen. Bij oplevering bood de wijk een goede woonomgeving met licht, lucht en ruimte en voor een groot deel geldt dat nog steeds. Maar ook is het een wijk met flinke sociaaleconomische problemen, die extra aandacht van de gemeente krijgen.

Direct naast het stadsdeelkantoor, een flatgebouw dat kennelijk gesloopt gaat worden

Stadsvernieuwing en woningbouwfestival

Ook in een jong stadsdeel waar geen gebouw honderd jaar of ouder is, speelt stadsvernieuwing een rol. Sommige gebouwen verkeren in slechte staat, andere hebben hun functie verloren en weer andere brengen de eigenaar niet genoeg meer op.

Dan wordt er gesloopt en nieuw gebouwd. Zo staat er aan de Escampaan een groot nieuw complex met scholen, kinderdagverblijf, wijkcentrum en appartementen. Op de plaats van de MTS staat nu aan de Leyweg het opvallende state-of-the-art

stadsdeelkantoor van Escamp. In het Zuiderpark verrijst op de plaats van het ADO-stadion de sportcampus, waarin mbo- en hbo-sportopleidingen samenkomen. Men verwacht dat dit een stimulans voor het opleidingsniveau en de volksgezondheid in het stadsdeel wordt. Er kwamen plannen van woningbouwverenigingen om sociale huurcomplexen te slopen en te vervangen door een mix van (duurdere) koop- en sociale huurwoningen. Zo zouden de wijken meer divers worden wat de bewonerspopulatie betreft. De eerste

Woningbouwfestival in de strook aan de Dedemsvaartweg

reactie van veel buurten bij zulke projecten was verzet. Een deel van deze plannen is uitgevoerd en nu waardeert men de kwaliteitsverbetering. Andere plannen kwamen door de crisis in de ijskast terecht.

Een bijzondere vorm van stadsvernieuwing was het woningbouwfestival Dedemsvaartweg. In 1989 werd in Den Haag de 200.000ste woning opgeleverd. Voor de gemeente was dit aanleiding om architecten uit te nodigen de lange strook tussen de Dedemsvaartweg en de volkstuinjes en sportvelden in te vullen met allerlei soorten moderne woningen, in laag-, middelhoog- en hoogbouw. Tussen alle gebouwen door bleef men zicht op het groen houden. Het project heeft 15 jaar geduurd (1988-2003). Het heeft de diversiteit vergroot en aan Morgenstond opvallende vormen en kleuren toegevoegd, die het bekijken waard zijn.

Jacob Bijl, tekst en beeld